

katerega deluje med drugim tudi komisija za urejanje prostora in lokalne oblasti.

Posebno poglavje so evropske regionalne konvencije v okviru SE, zlasti Evropska listina o lokalni samoupravi (ETS 122) in Evropska okvirna konvencija o čezmejnem sodelovanju ozemeljskih skupnosti ali oblasti (ETS 106). Razumeti moramo, da konvencije niso instrument SE, prav tako kot odobritev in odprtje za podpis MO ni dejanje SE. Žive torej svoje življenje v skladu z mednarodnim pravom, ki zahteva podpis in ratifikacijo za prostovoljen pristop države. Tako je v obeh regionalnih konvencijah mnogo t.i. "escape clauses", ob ratifikacijah so podane interpretativne deklaracije in ozemeljske klavzule (pridrčki), njihova pogodbeno določila pa omogočajo pogodbenim strankam določitev regionalnih in lokalnih enot, na katere se bosta konvenciji nanašali. Evropski okvirni konvenciji so dodani tudi vzorčni sporazumi, ki imajo naravo t.i. mehkega prava (soft law).

Avtorjeva obravnava čezmejneg sodelovanja, ki v primerjavi z mednarodnim sodelovanjem zajema sodelovanje v obmejnem prostoru dveh ali več držav, je preobsežna za podrobnejšo predstavitev, zato se moramo omejiti le na faktografsko naštevanje najpomembnejšega. Značilne medvladne oblike čezmejneg sodelovanja tako potekajo na področju nordijskih držav na podlagi sporazuma o čezmejnem sodelovanju lokalnih oblasti iz leta 1977 ter na področju Beneluksa, kjer je podlaga Beneluška konvencija o čezmejnem sodelovanju ozemeljskih skupnosti ali oblasti (1986) kot prva implementacija evropske okvirne konvencije. Temu je treba prišteti Nizozemsko-nemško komisijo za regionalno načrtovanje (1976), Nemško-belgijsko komisijo za urejanje prostora (1971), Evropsko razvoj-

no os na tromeji Francije, Belgije in Luksemburga (1985), Komisijo Saar-Lor-Lux (1970), Nemško-švicarsko komisijo za regionalno sodelovanje (1973), Francosko-ženevsko posvetovalno komisijo (1973) in Regio na tromeji Švice, Nemčije in Francije (1975).

Med oblikami samostojno nastalega medregionalnega sodelovanja je treba omeniti Delovno skupnost (osrednjih) alpskih dežel - Arge Alp (1972), Delovno skupnost Alpe-Jadran (1978), Delovno skupnost zahodnih Alp - COTRAO (1982), Delovno skupnost Jure (1985), Delovno skupnost Pirenejev (1983), Delovno skupnost za južni in srednji Jadran (1990) in Delovno skupnost podonavskih dežel (1990). Črta ločnica do medkrajevnega sodelovanja je težko zarisljiva, o čemer priča sodelovanje v okviru Euregio, ki v sebi združuje meddržavno, regionalno in lokalno sodelovanje.

Nastanek mednarodnega regionalnega sodelovanja je funkcionalno določljiv. O tem govore regionalna interesna združenja; npr. Združenje evropskih obmejnih regij AGEK (1971), Konferenca obrobni obmorskih regij CRPM (1973), Delovna skupnost izročilno industrijskih regij RETI (1984), Zveza regij evropskih glavnih mest URCE (1965), Medregionalna komisija za promet v sredozemskem bazenu CITRAME (1985) in Evropska delovna skupnost za razvoj podeželja in obnovo vasi EALD (1988). Še širše izpostavlja ta funkcionalni vidik neuspeh poskus ustanovitve mednarodnega regionalnega splošnega združenja in iz njega poganjajoča institucionalizacija v okviru Sveta evropskih regij CER, ki se je preimenoval v AER (1987), in Evropskega centra za regionalni razvoj CEDRE (1985).

Nazadnje, kot sklepno ugotovitev premisleka evropskega regionalizma avtor obravnava vlogo subnacionalnih ozemeljskih enot v mednarodnih odnosih. Pri-

znava jim lastnosti subjektov mednarodnih odnosov s težnjo prerasčanja v subjekte mednarodnega prava, pri tem pa se naslanja na prakso predstavljanja posameznih regij v mednarodni skupnosti in njihovo omejeno pristojnost sklepanja mednarodnih pogodb.

Glede na nedefiniran odnos slovenske politike do lastne polpretekle (nemitološke?) zgodovine je razumljiva njena zunanjepolitična togost, ki v precepu med univerzalizmom, regionalizmom in provincializmom pristaja v slednjem v hotenju po prvem. Če je razumljiva, pa ni opravičljiva. Zato lahko le priporočim branje te knjige, ki razkriva in osmišlja kompleksnost vmesnega prostora. Prostora, ki se mu ne kaže odreči (kot se je Republika Slovenija predsednikovanju v Delovni skupnosti Alpe-Jadran).

Milan Brglez

Pavel Gantar

SOCIOLOŠKA KRITIKA TEORIJ PLANIRANJA

FDV - Znanstvena
knjižnica, Ljubljana 1993

Problem vseh strokovnih knjig na Slovenskem je nedvomno zelo skromno število kompetentnih in zainteresiranih bralcev. Ta problem je endemni, tj. specifičen za vsa tako majhna okolja, kot je Slovenija. Tej neizbežnosti lahko pri nas dodamo še časovno razsežnost. Knjiga o planiranju, čeprav v obliki kritike, je zaradi smole s "timingom" v nevarnosti, da se bo morala otepati s precej nepopularnimi asociacijami, tj. banalno poenostavljenimi povezavami planiranja s socializmom. Knjiga Pavla Gantarja je skratka izšla v okolju, kjer strokovne publike dejansko ni, govorimo lahko le o

posameznikov in v času, ki je izrazilo nenaklonjen strokovnim premislekom o družbenih fenomenih (mehanizmih). Teoretsko utemeljene tekste zamenjujejo modni populistični konstrukti zarot in še bolj poenostavljeno sklicevanje na že znane in uveljavljene "evropske" rešitve.

Zaradi takšnih okoliščin preti knjigi P. Gantarja torej resna nevarnost, da bo spregledana, da skoncentrirano znanje, ki ga ponuja, ne bo doseglo tistih, ki ga najbolj potrebujejo. V časih izrazitih improvizacij in "ad hoc" oz. "post festum" reagiran se zdi večini teoretiziranje o planiranju zgolj akademsko početje izven časa in prostora, ki ima malo zveze z družbeno "realnostjo". Takšen vtis je v neposredni zvezi z visoko družbeno kontingenčnostjo, ki v "prehodnih" družbah povzroča nekakšno defetistično logiko. Ker je v družbi vse v gibanju in medsebojni pogojenosti, je zelo težko, dejansko nemogoče racionalno vnaprejšnje uravnavanje, tj. planiranje. Vendar je, kot je nazorno razvidno iz Gantarjeve knjige, planski intervencionizem pridobil teži predvsem v obdobjih, ko je narasla družbena kontingenca.

Zaradi tega paradoksa mislim, da je analiza različnih mehanizmov družbene regulacije zelo aktualna in bi zatorej zaslužila pozornost strokovne, prav tako pa tudi širše javnosti. Skratka, razpravljanje o tej problematiki je kljub krizi modernističnega racionalizma potrebno in smiselno, ker je alternativa zgolj predpostavka, da je družba že dosegla raven samoregulacije. To pa je verjetno preoptimistična predpostavka tudi za največje zagovornike koncepta družbene avtopoetike.

Gantarjeva kritika teorij planiranja je v prvem delu namenjena utemeljevanju smiselnosti sociologije planiranja. Sociologija kot planerska disciplina lahko sodeluje na treh ravneh, in sicer kot pomožna disciplina tehnike plani-

ranja, kot disciplina, ki se ukvarja z vprašanji "izvedljivosti" določenih planskih ciljev, in kot "teorija o planiranju", tj. kot metateorija planiranja, ki naj bi omogočala prehodnost znanstvenih spoznanj v družbeno prakso. Avtor svojo razpravo posveča predvsem tej "mediatorni" funkciji sociologije planiranja. Najprej se usmeri v predstavlanje zgodovinskih procesov, pomembnih za vzpostavitev različnih oblik planiranja. Zgodovinski družbeni kontekst planiranja so seveda različne "križe", tj. obdobja, ko se čutno nazorno izpostavi, da (tržna) samoregulacija ne more delovati brez vsaj občasnih državnih intervencij. Glavni mejniki planskega intervencionizma so po Gantarju ekonomska kriza v tridesetih letih (planiranje v obdobju New Deala), reakcije na institucionalizacijo družbene iracionalnosti fašističnih režimov (zagovor planiranja K. Mannheima) in pa dialog s konceptom centralnega planiranja v tridesetih letih (F. A. Hayek).

Tretje poglavje je posvečeno analizi sodobnih teorij planiranja, pri čemer je sodobnost razumljena predvsem kot modernost. Avtor izhaja namreč iz Webrove analize pojma racionalnosti kot podlage planskega delovanja in dejanskega teoretskega temelja načrtnega institucionalnega usmerjanja družbenega delovanja. Na tej osnovi so se razvile številne tehnike in teorije planiranja, ki so varirale stopnjo usmerjanja delovanja. V naši teoriji in seveda predvsem praksi je ta planerski pluralizem slabo poznan. Prevlada specifičnega (samoupravnega) planiranja je povzročila nepoznavanje in seveda neuporabo zelo razvejanih tehnik in teorij. S tega vidika Gantarjeva knjiga zapolnjuje vrzel, ki je nastala zaradi znanega ekskluzivizma domačih nedvomno ekstremno "inovativnih" planerskih konceptov.

Tretje poglavje zaključuje predstavitev "komunikativnega" planiranja. Ta planski postopek je

seveda utemeljen s Habermasovo teorijo komunikativnega delovanja. Komunikativno planiranje naj bi reševalo dejansko največji problem družbenega delovanja, tj. omogočalo naj bi preseganje substancialno/proceduralne dihotomije. Plansko usmerjanje družbenega delovanja naj bi torej združevalo legalnost in legitimnost, regulacija naj ne bi bila zgolj v okviru formalnih norm, temveč naj bi jo prizadeti sprejemali kot upravičeno družbeno delovanje.

Na tem mestu se Gantarjeva razprava zaključuje z nazorno sistematiziranim pregledom, ki omogoča hiter pregled obravnavanih teorij in konceptov. Prav na tem mestu je torej mogoče spoznati temeljno poanto sociološke kritike teorij planiranja. Obstaja več konceptov in več planerskih praks, ki se medsebojno tudi dopolnjujejo. Zaradi tega je seveda razprava za planiranje ali proti njemu povsem neumestna. Kljub zgodovinskemu dogodku, ki so radikalno odpravili sistem komandnega centralnega državnega planiranja, je torej še vedno smotna razprava o tem, kakšno naj bo plansko reguliranje družbenega delovanja. Sociološke teorije pa bodo po Gantarju tudi v prihodnje imele velik vpliv na teorijo in posledično tudi na prakso planiranja.

Avtor kritike teorij planiranja svoje razprave ne konča z lakoničnim "postmodernim" spoznanjem o že doseženih mejah racionalnega družbenega reguliranja. Kljub številnim nenadejanim posledicam usmerjanja se družba ne more odpovedati temu mehanizmu. Potrebna pa je seveda dosledna kritika "stranskih učinkov" in dometov teorije in tehnike planiranja, kar lahko prispeva k obvladovanju kontingenčnosti kompleksnih modernih družb. Skratka, vprašanja, ki jih avtor obravnava na zahteven, vendar sistematičen način, so nedvomno tudi vprašanja "prehodnih" in prihodnjih družb. To bo postalo očit-

nejše takoj, ko se bodo razmere nekoliko umirile oz. ko bo jasno, da dnevno-politični pragmatizem ni nujno tudi najbolj učinkovit pragmatizem.

Drago Kos

Mladen Dolar, Slavoj Žižek

FILOZOFIJA V OPERI

Problemi - Razprave;
Analecta, Ljubljana 1993
132 str., cena 770 SIT

Zakaj je razvoj opere zanimiv za filozofijo in česa se lahko bralec nadeja ob vzponu na *twin peaks* Mozarta in Wagnerja v navezi Dolar & Žižek?

V predgovoru je zapisano: "Opera spada v predzgodovino psihoanalize: izteče se, ko se psihoanaliza začne... Vznik novega subjekta je sesul operno tradicijo... Po drugi strani z zatonom opere še ni konec - nasprotno, preživela je svojo smrt in se utesila v velikanskem pogonu, ki jo kot neznanski anahronizem ohranja pri življenju, in v katerem se čedalje bolj bohoti, hkrati marginalna in centralna, kvintesenca visoke kulture in absurdnega ritual." Če tvegam prezgodnji sklep in glede na izhodiščno vprašanje, kot ga zastavi Društvo za teoretsko psihoanalizo (vprašanje se glasi: "Zakaj je razvoj opere zanimiv za psihoanalitično teorijo?"), predlagam nov naslov - "Psihoanalitična teorija v operi" -, se kasneje in tudi že v nadaljevanju predgovora (glej navedene citate) seveda izkaže, da ima zasledovanje logike neke fantazme širše aplikacije (npr.: utemeljitev ugovoritve, da mitična zgodovina obstane tudi, ko nastopi realna; oris fantoma postmodernizma; razkrinkanje demonične narave glasbe; vprašanje moralnosti

krščanstva... ali nenazadnje v pogled v zgodovino opere in podrobnejše seznanjanje z njenimi morda največjimi dosežki), gotovo zanimive za filozofijo, ki ni psihoanaliza, in morda tudi za bralca, ki ni filozof.

Vsaka od obeh razprav, Dolarjeva "*If music be the food of love*" - ki ji pripada večji del knjižice - in Žižkov appendix "*Rojstvo totalitarnega subjekta iz duha wagnerjanske perverzije*", ponuja, kot že rečeno, dovolj različnih opornih ali izhodiščnih točk in razmišljanj za nadaljnjo obdelavo. Tu bom skušal skopo slediti samo eni ali enemu, okrog katere ali katerega se pleče vse. In to je: logika milosti.

Najboljši uvod v recenzijo Dolarjeve razprave verjetno naredi prav Žižek, ki svoj dodatek začne prav s tem: "Razvoj opere sklene svoj prvi veliki krog z Mozartom, čigar 'osnovna matrica' je povezuje avtonomije in milosti: najvišja zatrditev subjektive avtonomije (naša pripravljenost, da se žrtvujemo, da gremo do konca, da umremo, da vse izgubimo) izzove v Drugem kretinjo milosti. Ta matrica je v svoji čisti obliki na delu v Mozartovih prvih dveh mojstrovčinah, *operi seria Idomeneo* in *Singspielu Beg iz seraja*: ko v Seraju ljubimca, ujetnika paše Selima, izrazita svojo neustrahovano pripravljenost, da umre, paša Selim pokaže milost in ju pusti oditi... Vse Mozartove naslednje opere lahko beremo kot variacije oziroma permutacije te osnovne matrice."

Če drži, da je umetniško delo (opera) simbolni prikaz simptomatičnosti vsakokratnega časa, torej tudi Mozartovega (druga polovica 18. stol.), in je v tem smislu (lahko tudi kot kritika) neogibno povezana z vsakokratnimi družbenimi dogajanjem in socialnimi trenji, in če je glasba tisto, s čimer je mogoče ukloniti božanstvo (ali monarha), potem je osnovno polje Dolar-Mozartove matrice določeno in dialog vzpostavljen.

Gesti milosti in sprave, ki jo Dolar podrobneje obravnava skozi sedem velikih oper, od *Idomeneo* (1781) do *Čarobne piščali* (1791), ki jih je Mozart napisal v zadnjem desetletju življenja in ustvarjanja, lahko bralec v grobem sledi tudi dvema velikima opernima tradicijama, na kateri se je v glavnem opiral tudi Mozart. Mozart je prav tako gradil na tretji operni tradiciji, nemškega *Singspiela* (ki pa se pred njim, kot pravi Dolar, "...ni uspela razviti v kakšno koherentno paradigmo z jasnimi strukturnimi določili."). Opozicija med tema dvema opernima tradicijama je bistveno opredeljevala osemnajsto stoletje. "*Opera seria* gradi na distanci med subjektom in Drugim, med družbenostjo in njeno transcendenco; opera se odvija v prostoru njunega dialoga, simbolne izmenjave, notranje ekonomije, izteče pa se v sublimno utrditev te distance v gesti milosti." Na kaj meri Dolar s sublimno utrditvijo distance v gesti milosti? Gesto milosti znotraj prve velike operne tradicije je treba razumeti na ozadju Zakona, vendar kot njegovo kršitev. Subjekt je pripravljen žrtvovati vse, tudi svoje življenje, tako da ima Drugi, če je božanstvo (bog) ali monarh, ki je sam postavil Zakon - tudi vso moč razsodnika in mu (subjektu) lahko vzame ali da vse, čeprav v drugem primeru krši Zakon. In ravno skozi gesto milosti, torej "čla vse", v zameno za navidezni nič, se vzpostavi utrditev distance. Gesta milosti je tako gesta "sprave" med subjektom in Drugim, med podložnikom in gospodarjem, s katero sicer pridobita oba, vendar podložnik ostane podložnik in gospodar gospodar (božanstvo ostane božanstvo). Subjekt ali podložnik je v vsakem primeru odvisen od presoje Drugega (ali monarha), ki je z gesto milosti, če je monarh, pokazal svojo človečnost, v zameno pa je dobil navidezni nič, neskončno hvaležnost in ljubezen, si s tem